

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто теоретичні аспекти ідентифікації факторів впливу на економічну ефективність банківської системи. Проведено аналітичне дослідження стану функціонування банківської системи України в умовах фінансових труднощів і здійснено оцінку економічних факторів, що впливають на ефективність банківської діяльності.

The theoretical aspects of authentication of factors of influence on economic efficiency of the banking system are examined in the article. An author conducts analytical research of the state of functioning of the banking system of Ukraine in the conditions of financial pressures and estimation of economic factors which influence on efficiency of bank activity.

Розгортання світової валютно-фінансової кризи поставило банківську систему України у вкрай складні умови й спричинило існування таких основних загроз стабільності банківської системи, як: недостатній рівень капіталізації; нестабільність ресурсної бази; погіршення фінансових результатів; посилення боргового навантаження; скорочення обсягів кредитування; погіршення якості кредитного портфеля банків. Активна протидія з боку банків наведеним загрозам протягом 2008–2011 рр. дала змогу зберегти відносну стабільність у банківській системі, що дає підстави охарактеризувати її стан як стабільно неефективний: діяльність стабільних банків не дала бажаного результату щодо фінансової підтримки реального сектору економіки.

На наш погляд, особливо важливо наголосити, що саме від ефективного функціонування банківського сектору залежить економічне зростання в країні. З таких позицій необхідним видається виявлення позитивних та усунення негативних чинників впливу на ефективність банківської системи і розроблення системно-структурного підходу в антикризовій стратегії, який передбачає комплексне вирішення взаємопов'язаних проблем фінансового та реального секторів економіки. Саме за таких обставин це наукове дослідження слід вважати вкрай актуальним.

Окремі питання економічної ефективності діяльності банків та банківської системи висвітлено у працях таких зарубіжних вчених: В. Кисельова, Р. Коттера, М. Песселя, Т. Коеллі, Дж. Баттеса, П. Роуза та ін. На даний час дослідження ефективності як на рівні окремої банківської установи, так і на рівні банківської системи в Україні досліджено не було. Це пов'язано з тим, що в Україні банківська система є однією з найбільш розвинених і стабільних у Європі. Вона має високий рівень капіталізації, достатню ресурсну базу, високу якість фінансових результатів, високу якість кредитного портфеля банків. Водночас банківська система України є однією з найбільш неефективних у Європі. Це пов'язано з тим, що банківська система України не дає бажаного результату щодо фінансової підтримки реального сектору економіки.

Із загальної картини банківської системи України можна зробити висновок, що банківська система України є однією з найбільш неефективних у Європі. Це пов'язано з тим, що банківська система України не дає бажаного результату щодо фінансової підтримки реального сектору економіки.

Із загальної картини банківської системи України можна зробити висновок, що банківська система України є однією з найбільш неефективних у Європі. Це пов'язано з тим, що банківська система України не дає бажаного результату щодо фінансової підтримки реального сектору економіки.

Із загальної картини банківської системи України можна зробити висновок, що банківська система України є однією з найбільш неефективних у Європі. Це пов'язано з тим, що банківська система України не дає бажаного результату щодо фінансової підтримки реального сектору економіки.

Національним банком України (територіальними управліннями), ефективності від узгодження розвитку банківських послуг зі стратегією виробничо-господарського комплексу, а також ефективності управління загальносистемними витратами.

Таким чином, ефективність банківської системи формується на основі реалізації ряду організаційно-економічних засад (рис. 1).

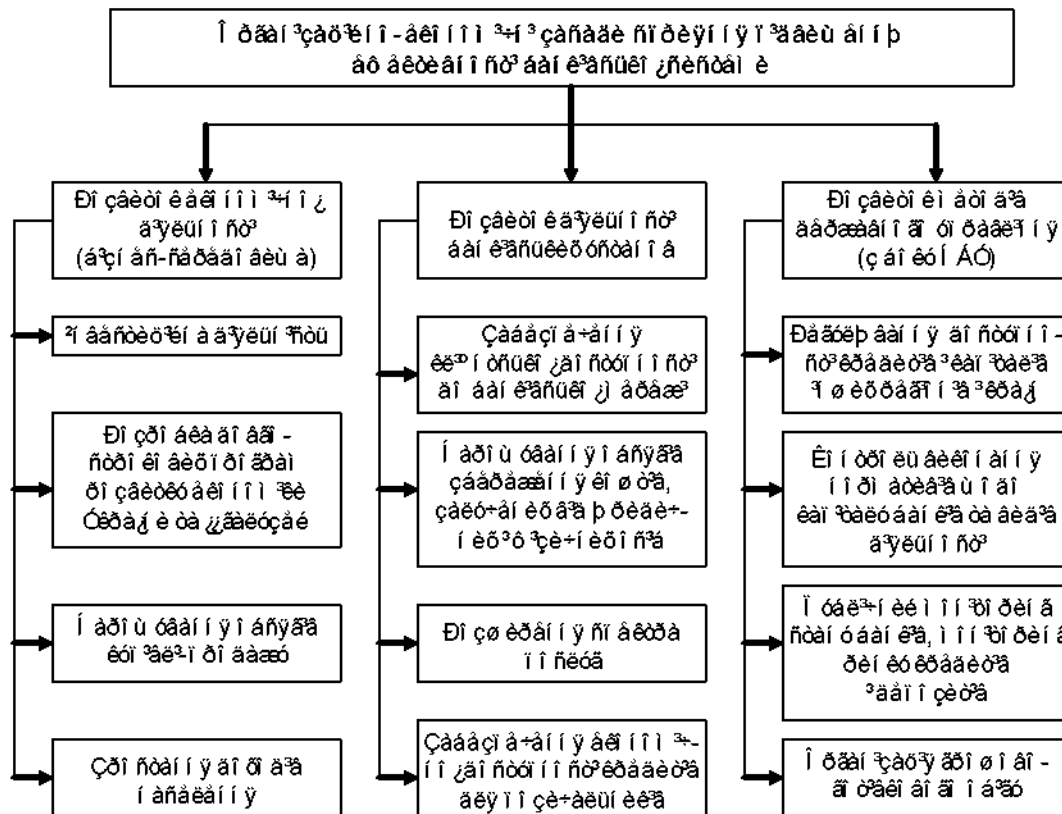

Рис. 1. Основні організаційно-економічні засади сприяння підвищенню ефективності банківської системи [4, с. 98]

Слід зауважити, що для вирішення питання підвищення ефективності банківської системи України необхідно забезпечити системну стабільність, зменшити вразливість банківської системи як до зовнішніх, так і до внутрішніх факторів. Факторами впливу на ефективність банківської системи можна вважати певні рушійні сили, що сприяють її безпеці й стабільному розвитку, або навпаки, виступають причинами проблемності. Ці фактори можуть відігравати як стабілізуючу, так і дестабілізуючу роль.

Фактори впливу на ефективність банківської системи розмежовують на зовнішні та внутрішні. Умовно зовнішні та внутрішні фактори впливу на ефективність функціонування банківських установ можна згрупувати за такими напрямками: економічні; правові; соціальні; політичні; техніко-технологічні (табл. 1).

Загалом виділені групи факторів відіграють системну роль при становленні та функціонуванні банківської системи, а відтак значною мірою визначають її ефективність на грошовому ринку. Слід зазначити, що вони по-різному впливають на стан окремого банку. Це пов'язано передусім із менеджментом банку, ступенем врахування зовнішніх та внутрішніх груп факторів у процесах управління його діяльністю, а також із пріоритетами кредитної політики, стратегічними й тактичними цілями, критеріями та принципами.

Враховуючи вищезазначені фактори, економічна ефективність банківської системи – це результативність її функціонування як основної складової фінансової системи країни та адекватне здійснення нею своїх функцій під впливом економічних, політичних, правових, організаційних та соціальних чинників.

Таблица 1

Основні фактори впливу на ефективність банківської системи*

[illegible]

*Складено автором.

З позицій врахування макроекономічного та мікроекономічного впливу на ефективність банківської діяльності доцільним видається саме дослідження групи економічних факторів. Так, зовнішня економічна нестабільність та внутрішні недоліки функціонування діяльності банків негативно вплинули на сучасний стан банківської системи України. Відповідно до проведених досліджень економічна діяльність банківських установ в умовах фінансової кризи визначалася такими характеристиками: значним відпливом грошей, великою кількістю грошей поза банками, низьким рівнем довіри населення до фінансових установ, низьким рівнем капіталізації банків, значною часткою проблемних позик у банківських портфелях.

Важливим аспектом ефективності банківської системи України є аналітична оцінка стану кредитного ринку. Окремо слід зупинитися на питанні структури наданих кредитів за секторами національної економіки (рис. 2).

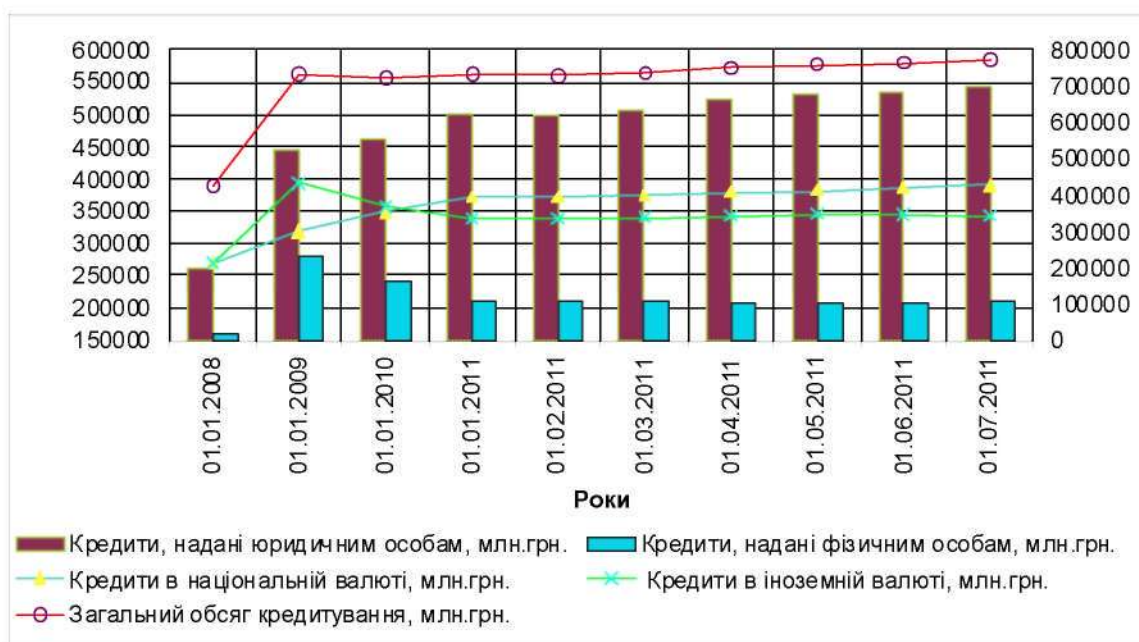

Рис. 2. Кредити, надані юридичним і фізичним особам та за видами валют у 2008–2011 рр. *

*Розраховано автором за даними Бюлетеня НБУ. – № 8/2011 (221). – 213 с.

На нашу думку, саме в цій площині закладено не тільки значний потенціал розвитку, а й не менш вагомі загрози для економіки. Насамперед слід чітко визначитися з кількісними та якісними межами кредитування домогосподарств, адже саме цей сектор найбільше постраждав через кредитну «бульбашку» по-українськи. Свого часу саме в частині нарощування споживчого кредитування населення було сформовано певні стереотипи щодо корисності й необхідності такого, які, як відомо, спровокували соціальне напруження та значні проблеми, що не вирішені й досі.

Останнім часом триває поступове зростання кредитів, наданих резидентам, як у місячному (на 0,9%), так і в річному обчисленні (на 10%) – до 773,7 млрд. грн. Приріст у червні було сформовано за рахунок зростання кредитів у національній валюті (на 2,4%, або на 10 млрд. грн.) за одночасного їхнього скорочення в іноземній валюті (на 1%, або на 3,4 млрд. грн.). На кінець літа 2011 р. в секторальному розрізі ринок банківського кредитування України характеризувався таким чином. Велика частка зобов'язань за кредитами припадає на нефінансові корпорації та домогосподарства, які разом становлять майже 97% від загального обсягу запозичень. Якщо домінування першої із зазначених груп позичальників є цілком природним, то стосовно домогосподарств такого однозначного висновку зробити не можна. І справа зовсім не в кількісних параметрах кредитування, головна проблема полягає, по-перше, у нестабільності та волатильності доходів, що їх отримує більшість співвітчизників; по-друге – в надвеликій кількості прихованих умов кредитування, які часто стають відомими пересічним громадянам тільки в разі виникнення конфліктних ситуацій; по-третє – у неспроможності позичальників реально оцінити власну кредитоспроможність. Окрім цього, в період «кредитного буму» вітчизняна банківська система концентрувала зусилля у напрямку нарощування споживчого та іпотечного кредитування населення.

Тим часом суттєвою загрозою успішній реалізації антикризової політики є відсутність змін у галузевій концентрації корпоративного кредитного портфеля банків. Традиційно зберігається домінуюча частка кредитів, спрямованих на фінансування торгівлі (35% загального обсягу кредитів) та будівництва (9%), за цільовим спрямуванням понад 80% кредитів спрямовуються у поточну діяльність, що свідчить про відсутність позитивних зрушень у кредитній політиці щодо стимулювання модернізації економіки. Спрямування банками надлишку ліквідних коштів на ринок ОВДП загрожує посиленням розриву між рівнем розвитку фінансового і реального секторів економіки та побудовою чергової фінансової піраміди.

Іншим важливим аспектом ефективності функціонування банківської системи є формування ресурсної бази банків та оптимізація її валютної структури. Обмежені можливості банків щодо надання валютних кредитів (через заборону валютного кредитування населення і високі валютні ризики) містять потенціал зменшення попиту банків на валютні ресурси, насамперед з боку банків з іноземним капіталом. Проте в середньостроковій перспективі, зважаючи на потребу банків у валютних ресурсах для обслуговування своїх зовнішніх зобов'язань та існуючий розрив між валютними кредитами й депозитами, приплив коштів на валютні депозити й надалі заохочуватиметься банками.

Як видно з рис. 3, від початку 2011 р. спостерігалось зменшення розриву між наданими резидентам кредитами та залученими від них депозитами, що пояснювалося прискореним зростанням депозитної бази банків. Динаміка розриву значною мірою залежала від динаміки короткострокових кредитів і депозитів. Аналіз динаміки розриву (різниці залишків між кредитами та депозитами) є одним з інструментів оцінки накопичення ризику ліквідності в банківській системі, тобто здатності банку виконувати свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі.

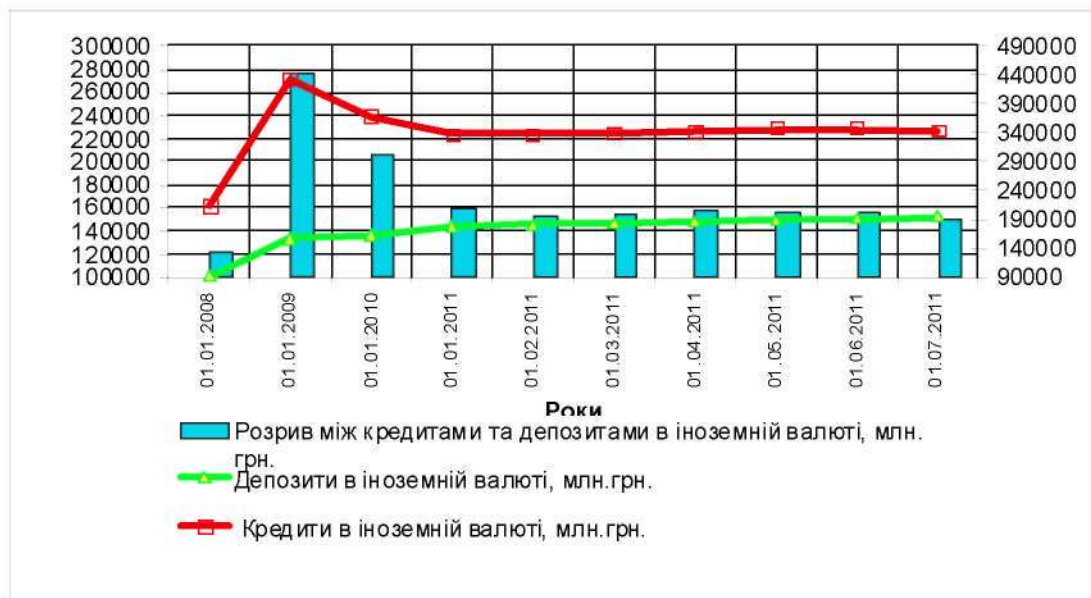

Рис. 3. Депозити і кредити в іноземній валюті вітчизняних банків у 2008–2011 рр.*

*Розраховано автором за даними Бюлетеня НБУ. – № 8/2011 (221). – 213 с.

У зв'язку з цим банки мають забезпечувати необхідне співвідношення між власними та залученими коштами, тобто формувати оптимальну за строками і валютами структуру активів, що відповідає якісним характеристикам залучених ресурсів. Найбільший рівень розриву між наданими кредитами та залученими депозитами спостерігався з кінця 2008 р. до березня 2009 р. і досяг 399,7 млрд. грн. Це відбувалося на фоні падіння економіки та знецінення національної валюти через світову фінансову кризу. Динаміка розриву значною мірою залежала від коливань розриву між короткостроковими кредитами і депозитами. Починаючи від серпня 2009 р., залишки за короткостроковими кредитами зростали швидше, ніж залучені короткострокові депозити.

На 01.07.2011 р. розрив між наданими кредитами та залученими депозитами становив 307,6 млрд. грн. і зменшився за місяць на 2,2%, або на 7,0 млрд. грн. (від початку року – на 2,7%, або на 8,5 млрд. грн.) унаслідок прискореного зростання залучених депозитів резидентів порівняно з наданими кредитами (на 13,6 і 6,6 млрд. грн. відповідно).

Останнім часом однією з найгостріших проблем банківського сектору є погіршення фінансових результатів, що зменшило інвестиційну привабливість розвитку банківського бізнесу в Україні для іноземних інвесторів, послабило фінансову незалежність банків і зумовило активне «проїдання» ними свого капіталу (табл. 2).

Структура доходів і витрат банків за станом на 01. 07. 2011 р. [6]

	І І ЕАÇІ ÈÈÈ	Ñóì à (òèñ. äóí.)	%
1.	ÄÍ ÇÍ ÄÈ	67873961	100,0
1.1.	Í ðí ðáí òí ðáí òí äè	54907631	80,9
1.2.	Èí í ñéí ðáí òí äè	8401318	12,4
1.3.	Ðáçóëóðàòàñá òí ðáí äáëóí èðí í äðàðé	1781583	2,6
1.4.	Çí ø³í í äðàðéí ðáí òí äè	2322812	3,4
1.5.	Çí ø³áí òí äè	174007	0,3
1.6.	Í í äáðí äí í ý ñí èñàí èðäèðèäá	286610	0,4
2.	ÄÈÇÐÄÇÈ	68935964	100,0
2.1.	Í ðí ðáí òí ðäèððàðè	28620817	41,5
2.2.	Èí í ñéí ðäèððàðè	1382314	2,0
2.3.	Çí ø³í í äðàðéí ðäèððàðè	7573201	11,0
2.4.	Çáäáëóí ðáäí Çí ñððàðèäí³	15627583	22,7
2.5.	Äððàðòäáí í ý äðáçäðäè	15744250	22,8
2.6.	Í í äáðí èí äí ðèáððí è	-12201	0,0
2.7.	×ÈÑÇÈÈ ÐÈÄÓÇ È(ÇÄÈÇ È)	-1062003	ð

За станом на 1 липня 2011 р. обсяг активів банківської системи становив 1019,8 млрд. грн., приріст від початку року – 77,73 млрд. грн. Це зростання відбулося за рахунок зростання вкладень у цінні папери, який становив 21,5 млрд. грн., або 25,8% та наданих кредитів на 37,0 млрд. грн. (4,9%). За перше півріччя 2011 р. банки отримали збиток у розмірі 1,062 млрд. грн. (у 2010 р. збиток становив 8,3 млрд. грн.). Водночас операційна діяльність більшості банків залишалася прибутковою. Втім, такі високі показники процентного доходу певною мірою штучні, оскільки банки зараховують до цієї категорії нарахований, але не отриманий дохід від проблемних кредитів. Крім цього, прибутковість може бути формальною, оскільки девальвація різко збільшила вартість валютних депозитів і кредитів, а отже – витрати за зобов'язаннями для банків виявилися істотно меншими за надходження.

Загалом головними причинами збитковості банківської діяльності стали: формування резервів на покриття можливих втрат за активними операціями; продаж проблемних кредитів за вартістю, нижчою за балансову; зниження доходів від основної діяльності через низьку ділову активність в економіці та в умовах зростання витрат за залученими ресурсами. Хоча падіння прибутковості банківської діяльності зумовлено переважно зовнішніми причинами, проте вирішення цієї проблеми неможливе без вдосконалення системи внутрішнього управління в частині вибору ефективних методів «очищення» балансу банку від проблемних кредитів, «розтягування» графіку списання боргів, пошуку найбільш прибуткових напрямів вкладання коштів, збереження довіри вкладників та активізації зусиль щодо залучення додаткових фінансових коштів.

Так, за офіційними даними НБУ, за станом на 01. 09. 2011 р. прострочена заборгованість становила майже 83 млрд. грн., і складає 10,3% кредитного портфеля). Втім, за експертними оцінками, обсяг простроченої заборгованості вітчизняної банківської системи досяг 100 млрд. грн., а за оцінкою рейтингового агентства Moody's – 20% загального обсягу кредитів. З цих причин обсяг сформованих резервів під активні операції банків за 2009–2011 рр. збільшився в 2,5 разу – до 122,9 млрд. грн. Відрахування банків до резервів упродовж зазначеного періоду становили 65,4 млрд. грн., або 38,2 % усіх витрат [7].

Таке збільшення резервів стало як інструментом управління ризиками ліквідності банків, так і заходом НБУ в контексті жорсткішої монетарної політики. Хоча утримання великих резервів посилює тиск проблемних кредитів на ліквідність і капітал банків, проте слід враховувати й позитивні результати такої ситуації. За поліпшення економічної ситуації, що дасть змогу НБУ пом'якшити резервні вимоги, банки зможуть суттєво зменшити обсяги коштів, що спрямовуються у резерви, й використати накопичені кошти на розширення кредитування реального сектору економіки без залучення додаткових коштів від НБУ.

Наведені тенденції дають підстави стверджувати про посилення негативного впливу економічних факторів на ефективність функціонування банківського сектору, оскільки, незважаючи на збереження

відносної стабільності з погляду антикризової стратегії, діяльність банківської системи не отримала бажаного результату щодо розширення фінансової підтримки реального сектору економіки. Така ситуація пов'язана з переважно рестрикційним характером методів банківського антикризового регулювання. Намагання банків вирішити зазначені проблеми шляхом застосування традиційних методів (резервування, підвищення процентних ставок, використання міжбанківських операцій, накопичення високоліквідних активів та капіталу, припинення кредитування) призвело до виникнення нових проблем – збільшення частки непрацюючих активів, посилення залежності від рефінансування з боку НБУ та стану міжбанківського ресурсного ринку, заморожування кредитного ринку [8]. За умов посилення негативного впливу економічних чинників, продовження такої політики банків та збереження депресивного стану вітчизняної економіки, банківська система продовжить скорочення активів та обсягів кредитування в усіх сегментах кредитного ринку і за всіма категоріями клієнтів.

Досвід провідних країн світової спільноти переконливо доводить, що економічне зростання й забезпечення ефективних умов для стабільного розвитку економіки, поліпшення соціального захисту та добробуту населення можливі лише за умови ефективного розвитку банківського сектору. Саме тому, зважаючи на те, що кількісні параметри свідчать про не дуже динамічний розвиток вітчизняної банківської системи, банки в перспективі вимушені будуть більше уваги приділяти своєму якісному розвитку, насамперед у частині підвищення ефективності діяльності, забезпечення належного рівня фінансової стійкості та конкурентоспроможності на внутрішньому й міжнародних ринках, а також підвищення своєї ролі у забезпеченні кредитними ресурсами реального сектору економіки.

Література

1. Современный экономический словарь / под ред. Б. А. Райзберга, Л. Ш. Лозовского, Е. Б. Стародубцева. – М. : Инфра-М, 1996. – 496 с.
2. Новожилов В. В. У истоков подлинной экономической науки / В. В. Новожилов. – М. : Наука, 1995. – 234 с.
3. Примостка О. О. Економічна ефективність банківської діяльності / О. О. Примостка. – К., 2004. – 218 с.
4. Лисенок О. В. Визначення соціально-економічної ефективності банківської системи / О. В. Лисенок // Фінанси, облік і аудит. Вип. 10 / відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 94–101.
5. Бюлетень Національного банку України. – 2011. – № 8(221). – 213 с.
6. Доходи та витрати банків України за перше півріччя 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/bank_sup/Prof_char_banks/01072011.pdf
7. НРА «РЮРИК» Аналітичний огляд банківської системи за I півріччя 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2kv2010.pdf
8. Стабільність банківської системи: загрози та шляхи їх подолання. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/256/>